

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

שימוש זמני בטלית שהתחלפה

בידו שמדובר בסדין שלו. כנגדו טען הראשון, שהכובסת נתנה לו את הסדין במקום הסדין שלקחה ממנו, ולכן ישיב אותו רק למי שיחזיר לו את הסדין המקורי שאבד ממנו.

פסק התרומת הדשן שמאחר שהראשון מזהה שהסדין המדובר אינו שלו, והשני נתן בו סימנים, שוב אין הראשון יכול לעכבו תחת ידו. כי התברר שהכובסת גנבה מהשני סדין ונתנה אותו בכוונה או בטעות לראשון. ומדברי הגמרא (בבא קמא קיד.) לגבי מי שנטלו ליסטים כסותו מבואר שכאשר זה שנטלו ממנו את הכסות לא התיימש, כמו במקרה של הכובסת הגויה, חייב זה שהגיעה הכסות לידי להחזיר אותה לבעליה. זו גם הסיבה שרק כאשר ניתן לתלות שהאומן מסר לידי טלית של אחרים במודע, יכול הוא ליטלה כי אפשר לתלות שעשה זאת בתיאום עם הבעלים המקורי, אך לא כשמסר את הטלית בטעות או כשמסרו בני ביתו.

התרומת הדשן ממשיך ומבאר שאין להפריד בין האיסור להשתמש בטלית שאינה שלו ובין האפשרות להחזיק בה עד שיקבל את טליתו בחזרה. אלא כל שהטלית אינה שלו חייב להחזירה לבעלים המקורי, ואפילו כאשר המחזיק מסתפק אם הטלית שלו או של אחר, ובא אחר ונתן בה סימנים הוכרע הדבר שהיא של האדם האחר וחייב להחזירה לו.

מדבריו מבואר שכשהגיע לידי אדם בגד או חפץ של אחר, כל שנעשה הדבר בטעות, אינו רשאי להשתמש בו וחייב להחזירו גם אם הבגד שלו שהוחלף בבגד זה עדיין לא שב לידו.

דבריו אלו של התרומת הדשן כבר מפורשים במדרכי (בבא קמא רמז קמ) לגבי כובסת שהחליפה הבגדים, וגם נפסקו להלכה (סימן שנו סעיף ו) לגבי גנב שפרע את חובו בגניבה, שחייב המלווה להחזיר את החפץ הגנוב לבעליו בחינם, ולא עשו בזה תקנת השוק לחייב את הגנב לשלם תמורת החפץ הגנוב ממנו. בעקבותיהם פסק כך גם בשו"ת בנימין זאב (סימן שפא) בסיפור דומה. וכבר תמה הט"ז על הרמ"א שפסק כן בשם תרומת הדשן ולא הביא שאלו דברי המדרכי. עוד העלה הט"ז מדברי המדרכי, שלא נאמרו

מיד לאחר שלגם קלות מכוס הקפה שהוכנה לו לאחר ההבדלה ובירך ברכה אחרונה על מיני המזונות שליוו אותה. מיהר רבי אלעזר דוד אל בית ההוראה ושאלתו בפיו כיצד לנהוג.

עיקרי הנושא בהלכה

א. מי שנתחלפו כליו

עיקר הדין של מי שנתחלפו כליו בכליו של אחר נתברר כבר בגמרא (בבא בתרא מו.) במי שנתחלפו כליו בבית האומן, ופסקו 'הרי זה ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו'. מנגד, מבואר שם, לגבי מי שנתחלפו כליו בבית האבל או בבית המשתה 'הרי זה לא ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו'.

להבנת ההבדל בין בית האומן לבית האבל והמשתה, ביארו בגמרא שהוא משום שבאומן יש לתלות שהאומן נתן לו במודע ובהיתר את הטלית השנייה באופן זמני, מה שאין כן בבית המשתה ובבית האבל שבדודאי הגיעה הטלית לידו בטעות. בהתאם לחילוק זה, אמר רב חייא בריה דרב נחמן שכל מה שאמרו שכשקיבל את הטלית מבית האומן מותר לו להשתמש, הוא דווקא כאשר קיבלה מידי האומן עצמו. אך אם קיבלה מידי אשתו ובניו יש מקום לומר שהם עצמם טעו ונתנו לו טלית של אחר שלא במודע וממילא אסור להשתמש בה. וכך גם אם האומן עצמו אמר לו בעת מסירת הטלית 'הא לך טליתך', שיש להבין מכך שטעה במסירת הטלית, אסור להשתמש בה. וכך נפסקה ההלכה (סימן קלו סעיף ב) שהמחליף טליתו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בטלית שהוחלפה.

התרומת הדשן (סימן שיט) דן בשני יהודים שמסרו את הכביסה שלהם למכבסה של נכרים. הראשון קיבל את הכביסה בחזרה וגילה שאחד הסדינים שלו הוחלף. השני גילה שחסרים אצלו שני סדינים. אך הכובסת הגויה טוענת שקיבל בחזרה את כל מה שמסר לה. בא השני אל הראשון וביקש שיחזיר לו את הסדין המוחלף, וסימניו

רבי אלעזר דוד ננער ממקומו, בני ביתו מחכים לו כבר, מן הסתם. זה עתה יצאו אחרוני המתפללים מבית הכנסת שבו שהה לאורך כמעט כל היממה האחרונה. מוצאי תשעה באב נדחה, וכעת עליו למהר להבדיל על היין בביתו כדי לאפשר לכל בני המשפחה לטעום דבר מה ולהשיב את נפשם אחרי התענית הממושכת. הכל ממהרים לביתם, בתקווה שזו השנה האחרונה שמתענים, מהרה יבנה המקדש ויום זה יהפוך ליום חג ומועד, כפי שהובטח על ידי הנביאים.

במשך כל היום והלילה שלפניו עסק רבי אלעזר דוד בתורה, בדברים המותרים ללמוד, בקניות במדרש איכה בספר איוב ובמסכת מועד קטן. כמנהגו מדי שנה עמד כעת לערוך סיום על מדרש איכה כולו ועל מסכת מועד קטן ולהסב עם בני המשפחה לסעודת מצוה בשרית כדת של תורה.

כשנטל את תיק התפילין בידו האחת ואת השרפרף הנמוך בידו השנייה, חש רבי אלעזר דוד כי תיק התפילין קל מתמיד. קל מדי. מבט קל אל התיק ומצב נפחו הזכירו לו כי מיד לאחר תפילת המנחה בעודו עסוק בקיפול הטלית נקרא בידי מאן דהו אל מחוץ לבית הכנסת ואת השלמת מלאכת הקיפול עשה באחד החדרים הסמוכים. הוא מיהר לגשת לאותו חדר וכבר מרוחק ראה את הטלית מקופלת ומונחת על השולחן. אלא שמהתקרב יותר הבחין כי אין זו הטלית שלו וככל הנראה מתפלל אחר שמיהר לביתו להפיג את צומו, התבלבל והחליף בין הטליתות. נטל את זו של רבי אלעזר דוד והניח אחריו את שלו.

הייתה זו כמובן הטלית היחידה שעמדה כך יתומה על שולחנות השטיבל וההנחה הפשוטה הייתה שאכן זו טליתו של מי שנטל את טליתו של רבי אלעזר דוד. מן הסתם מחר בתפילת השחר יגלה המחליף את טעותו, אולם השעה תהיה מאוחרת מדי עבור רבי אלעזר דוד, והוא - שלא הפסיד מעודו תפילה כוותיקין - עמד נבוך, האם רשאי הוא ליטול את הטלית שנתרה במקומה ולהתעטף בה בעצמו, ולו באופן זמני עד שיתחלפו בחזרה יבוא הכל על מקומו בשלום?

כל הדברים אלא כאשר בא השני וטען את טענותיו שהכובסת גנבה את סדינו. אבל כאשר חלפו ימים רבים ולא בא איש, אפשר לתלות שהבעלים התייאשו זה מכבר או שהכובסת פיצתה אותם, ושוב מותר להשתמש בבגד שקיבל מן הכובסת כתחליף לבגד שאבד לו והרי הוא שלו.

על דבריו תמה הקצות החושן (שם סק"ב) שהרי אם מיד כשקיבל את הסדין מהכובסת היה אסור לו להשתמש בו, כי ההנחה היא שהבעלים לא נתייאש והסדין גזול, אם כן יש כאן יאוש ואחר כך שינוי רשות שלא מועיל (רמ"א סימן שנו סעיף ג), שהרי 'אתא לידיה באיסורא' [-בא החפץ לידו באיסור] ונתחייב בהשבתו לבעלים, ומה יועיל זה שעבר זמן רב ולא בא הבעלים לתובעו ומסתבר שברבות הימים התייאשו, הרי בשעה שקיבל את הסדין מהכובסת עדיין לא התייאשו הבעלים.

ה'קצות' מבאר שמה שהוסיף הט"ז שאפשר שהכובסת פיצתה את הבעלים, נועד לתת טעם נוסף לכך שמותר לו להשתמש בסדין, שלמרות שהבעלים לא התייאש והסדין נותר שלו, מאחר שקיבל בתמורתו חפץ אחר הסתלק מבעלותו על החפץ המקורי ולכן נעשה הבגד המקורי שייך לזה שקיבל אותו מן הכובסת. אך העיר ה'קצות' שגם זה איננו מסתבר בכללי הדין, וכל שהסדין המקורי נשאר 'בעין', הוא אמור לחזור לבעליו, אם ירצה בכך, גם אם סילקה אותו הכובסת בדמים. לאור טענותיו אלו, מסקנת ה'קצות' שאם לא נודע לנו בבירור שהבעלים התייאש מהבגד לפני שהגיע לידי השני, אסור לשני להשתמש בבגד הזה.

ה'נתיבות' (שם סק"ב) מקבל את טענות ה'קצות' ומסביר שאולי במקרה של הט"ז, מאחר שמדובר היה בכובסת שמכבסת עבור כל בני העיר, יש רגלים לדבר שאם לא היו הבעלים מתייאשים כבר לפני שמסרה את הסדין שלהם לאחרים, היה יוצא קול רדיפת הבעלים אחרי הסדין שלהם ברחבי העיר, ולכן אפשר לקבל את ההנחה שכנראה מדובר בסדין ש'שכב' זמן רב במכבסה והבעלים כבר קיבל במקומו כסף או סדין אחר ונתייאש ממנו קודם שבא לידו של השני. [וראה עוד אומדנות שכתב ערוך השולחן (שם סעיף ב) ליישב כוונת הט"ז].

ממוצא הדברים אנו למדים שכאשר הגיעה טליתו של אחד לידי חברו בטרם התייאש הראשון ממנה, אסור לשני להשתמש בטלית גם אם אחר כך קיבל הראשון פיצוי כספי על הטלית שאבדה או נגנבה לו וגם אם בהמשך התייאש מטליתו.

ב. בגדים ונעלי בית שהתחלפו במקווה

ככסף הקדשים (שם סעיף ב) יצא לדון לפי זה במנהג העולם שראה בתקופתו, שנהגו אנשים ליטול מנעלים שאינם שלהם במרחץ, ואמרו שמסתמא בעל המנעלים שנשארו שם לקח את שלהם וכדומה. וכתב שאי אפשר לסמוך על כך גם כאשר יש רק לפניו רק זוג מנעלים, ואם אינו יודע של מי המנעלים שלפניו לא יקחם כלל, אם אינם מתנים ומסכימים ביניהם מעיקרא שכל אחד יזכה במנעלים שבידו.

מאחר שכל נעלי הבית שנהוג היה ללבוש במרחץ, היו שווים במראם ובטיבם, כתב הכסף הקדשים שבמקום צער גדול יתכן להקל בזה

בספק ספיקא, ספק שמי שלקח את נעליו ישים לב שאינם שלו ויספיק לבוא ולהכריז במרחץ ויתחלפו בחזרה, וספק שאולי אותו אחד גמר בדעתו באופן כללי להקנות את מנעליו למי שיחליף אתו, [וראה שם שביאר מדוע מועיל כאן הספק ספיקא שכוחו מצד דין 'רוב', אפילו שרוב אינו מועיל בדיני הממונות].

לאור זאת, במקרה שלפנינו שאין הטליתות שוות זו לזו, ודאי באופן רגיל מקפידים אנשים שלא למסור את הטלית שלהם לאחרים ולקחת במקומה את הטלית של האחרים, ונמצא שאסור לעשות שימוש בטלית שהוחלפה.

בערוך השולחן (סימן קלו סעיף ב) הביא דין זה וכתב שהמנהג במקומות הגדולים שמתאספים בהם רבים שלא להקפיד כלל על החלפת ערדליים וכיוצא בהם, ומשתמש כל אחד בשל חברו עד שייפגשו בפעם הבאה ויחליפו וחוזר חלילה ואין בזה חשש גזילה לפי שכך נהגו.

ובשבט הלוי הרחיב דין זה וכתב (חלק ו סימן רלח) שלאור דברי הערוך השולחן, אפשר לומר שאף שמעיקר הדין כל מי שהגיע לידו דבר של חברו באופן שיכול היה לברר אינו נחשב אנוס וחייב להחזיר, מכל מקום מאחר ששכיח שאנשים לא מקפידים על כך, אפשר לומר שגם בכובעים שנתחלפו, למשל, יהיה הדין כמו בערדליים שמותר להשתמש בכובע שהוחלף.

מנגד, נקט באגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן ט אות ז) שמאחר ולא מצאנו למנהג זה מקורות באחרונים נוספים, נראה שיש מקומות שלא נהגו במנהג זה, ולכן תקנה טובה היא שראשי הקהל יכינו מודעה קבועה בלוח המודעות ליידע את כל הנכנסים לבית הכנסת ואפילו אורח אקראי, שכל הנכנס לבית הכנסת עושה זאת על דעת שהוא מוחל באם יתחלפו חפציו או בגדיו עם של אחרים, להרשות למי שיפלו בידיו להשתמש בהם.

והוסיף שגם במקרה שהייתה לו רשות להשתמש, הסיבה שאינו חייב לשלם על שימוש זה, היא מה שאנו תולים שהבעלים המקורי קיבל לידיו את המעיל או הערדליים שלו, וממילא יצא שכרו של זה בשכרו של זה. אבל אם אנו יודעים שהבעלים המקורי לא קיבל כלום, אף שדעתו הכללית להרשות לאחרים להשתמש במקרה שהאבדה אבדה ממנו, מכל מקום ודאי חייבים לשלם לו את שכר השימוש, אלא אם כן יש מנהג ברור לפטור גם על השימוש שנעשה בטעות.

ג. דעת האוסרים

בשולחן ערוך הרב (חושן משפט הלכות גזילה וגניבה סעיף ל) הביא לדין השו"ע והרמ"א שאסור להשתמש בכלים שהוחלפו בבית האבל ובבית המשתה אף אם חברו משתמש בשלו, שלא הותר לגזול מן הגזול. וכשבא בעל החפץ חייב להחזיר לו אף אם שלו אבד, ולא הזכיר שום קולא בנידון. וכן נראה גם בבן איש חי (כי תצא שנה ראשונה אות י) שכתב מי שהחליפו את מנעליו

בבית הכנסת וכדומה, אזי, אם מתוך הדברים ניכר שהדבר נעשה במזיד וכגון שלקחו ממנו נעליים חדשות והניחו במקומו נעליים ישנות, סביר להניח שהגזול בחר לתת לו את הישנות ולכן מותר להשתמש בנעליים שהושארו לו. אבל אם נראים הדברים שהדבר נעשה בשגגה, אסור להשתמש בנעליים ויהיו מונחים אצלו עד שיבוא הבעלים לבקשם.

ובנותן ענין להביא בזה שבקובץ אגרות חזון איש (חלק ב אגרת קנה) מצאנו מעשה רב, שפעם אחת החליף אורח בבית הכנסת של החזון איש בטעות את מקלו שהיה הולך עמו, וכתב לו אגרת בכתב ידו: 'יטיב נא להרשני להשתמש במטהו אשר נתחלף לו בהיותו פה עד שתשיג ידו להחליף את המטות'. ע"כ. ומשמע לכאורה דבלאו הכי אסור, אם כי אפשר דלרווחא דמילתא עבד.

לאור דבריהם עולה כי מאחר ובזמננו אין רווח כלל המנהג להניח ולהתיר לכל אחד להשתמש בחפציו, לא בערדליים ולא במעיל ניילון וכל שכן בטלית וכדומה, שכל אחד מקפיד על שלו בדווקא, נראה שאין להתיר לרבי אלעזר דוד ליטול ולהשתמש בטלית שאינה שלו במקום הטלית שלו.

ואמנם כשהחפצים זהים לחלוטין ואינם פריטים אישיים, אין הדרך להקפיד עליהם בדיעבד, ולכן יש לומר שגם כאשר הוא היה המחליף הראשון, ברגע שנודע הדבר לבעלים מסתמא נתרצו בהסדר החילופין ונעשה הדבר כמקח גמור ומותר לו להשתמש במה שבידו

ד. אנו סהדי דניחא להו לבעלים שיתפללו בטליתם

אך כל האמור הוא רק כשבאנו לדון מצד חילופי החפצים, שבוה יש מקום לומר שאדם מקפיד שלא יטלו את שלו, וכל עוד לא נודע לו דבר ההחלפה אין להתיר למחליף להשתמש בטלית שאינה שלו.

אולם יש לדון מצד אחר, שנחלקו הפוסקים במי שרוצה להשתמש בחפץ של חברו וידוע לו בוודאות שאם היה החבר כאן והיה מבקש את רשותו, היה נותן לו להשתמש. יש מן הפוסקים שנקטו שעל אף שברור שהיה חברו מתרצה, מכל מקום מאחר שלהלכה אנו נוקטים שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, נמצא שהידיעה הברורה לבסוף אינה מועילה למפרע, ולכן אסור להשתמש כעת בחפץ ללא רשותו המפורשת של החבר.

כך כתבו התוספות (ב"מ כב. ד"ה מר זוטרא) הגהות אשר"י (שם סימן ג) והמרדכי (שם רמז תכה). אבל הש"ך (סימן שנח סק"א) כתב 'אי לא דמסתפינא' הייתי מחלק בין יאוש שלא מדעת, שגם לבסוף אינו מעוניין כך מרצונו אלא שאין לו ברירה ומתייאש, לבין אופן שידוע שהיה רוצה ומסכים לתת לחברו להשתמש, הרי זה כבהתירא אתא לידיה ומותר.

ה'קצות' (סימן רסב סק"א) מעיר שחילוק

הש"ך כנגד דברי הראשונים, ונראה מדבריו שנקט לדינא כדעת התוספות שהשימוש בחפץ כזה אסור כל עוד שלא התקבלה רשותו המפורשת של הבעלים, וכך נקט גם בשולחן ערוך הרב (הלכות מציאה ופיקדון סעיף ד).

וכל זה הוא בדבר המתקלה, אבל בדבר שאינו נפסד ומתקלקל, שכל איסורו הוא משום 'שואל' שלא מדעת, נקט בשולחן ערוך הרב (מציאה ופיקדון סעיף כח) שבוה אם יודע בבירור שחברו אינו מקפיד עליו, מותר. שהרי זה כאילו מעיקרא נתנו הבעלים רשות להשתמש. וגם בלא נאמר שנתנו מעיקרא רשות לכל, הסברא היא שניחא להו שישתמשו בחפץ כל עוד אין בו בלאי, ואין להם שום נפקותא משימוש זה [וכבר הארכנו בזה (מכתלי בית הדין חלק א סימן נו) לגבי שימוש במגבת משומשת במקווה, ראו שם].

כאשר מדובר בהחלפת בגדים אישיים וכמו במקרה שלפנינו, אין די בזה שאין חיסרון ממון כדי ליצור אומדנא של הסכמה, אלא שמאחר והבעלים מקבל בתמורה לשימוש את החפץ של חברו, אנו סהדי שניחא ליה בהסדר חילופין זה, ולכן גם בחפץ אישי או שיש בו בלאי, ניחא ליה שישתמשו בחפץ שלו ויאפשרו לו להשתמש במקביל בחפץ שלקח בטעות. אך כל זה תופס רק כאשר הוא לקח אחרי שכבר לקחו אחרים את שלו. אבל הראשון שנטל בטעות את טליתו של חברו, אינו יודע שטליתו הוא הגיעה כבר (או בכלל)

התרומת הדשן ממשין ומבאר שאין להפריד בין האיסור להשתמש בטלית שאינה שלו ובין האפשרות להחזיק בה עד שיקבל את טליתו בחזרה. אלא כל שהטלית אינה שלו חייב להחזירה לבעלים המקורי, ואפילו כאשר המחזיק מסתפק אם הטלית שלו או של אחר, ובא אחר ונתן בה סימנים הוכרע הדבר שהיא של האדם האחר וחייב להחזירה לו

לידי בעלי הטלית שבידו, ואם כן מאחר שהוא לא העמיד מצדו טלית אחרת לבעלי הטלית שבידו, אין כלל אנו סהדי שמרשים לו להשתמש בטלית.

אמנם כפי הנראה היכן שישנה אפשרות שהטליתות הוחלפו בידי כמה אנשים, כך שבעליה של הטלית שהגיעה בסופו של דבר לידו לא קיבל את טליתו של זה לידי, במצב כזה שוב נפל ה'אנו סהדי' ואין הדבר ברור כלל שהוא נותן את רשותו למחזיק האלמוני בטליתו להשתמש בה. ורק אחרי שחלף זמן רב שסביר להניח שלעולם לא ייודע בידי מי הטלית, אפשר לומר שכבר ניחא ליה שישתמש בה מי שישתמש.

מכל זה עולה, שאם עבר זמן רב שבו יש לתלות בבירור שהבעלים המקורי מודע לכך שטליתו אבדה ודאי ניחא ליה בחילופי הטליתות ומעוניין להשתמש במה שבידו ושארחרים ישתמשו בשלו [ויותר מכך העלינו צד שגם אם הוחלפו הטליתות בין כמה בני אדם, במצב כזה שמתייאש מלאתר את טליתו, ניחא ליה שישתמש בה מי שתגיע לידיו].

אבל בשיעור זמן שלא נודע עדיין לבעלים שטליתו אבדה, לכאורה יהיה אסור להשתמש. וכל שכן אם הוא המחליף הראשון שכאשר נטל את טליתו של חברו עדיין לא הגיעה לידי חברו טלית אחרת (של המחליף) תחתיה.

ואמנם כשהחפצים זהים לחלוטין ואינם פריטים אישיים, אין הדרך להקפיד עליהם בדיעבד, ולכן יש לומר שגם כאשר הוא היה המחליף הראשון, ברגע שנודע הדבר לבעלים מסתמא נתרצו בהסדר החילופין ונעשה הדבר כמקח גמור ומותר לו להשתמש במה שבידו.

אבל טליתות במידה רבה הם פריט אישי, וגם אינן שוות זו לזו, ולכן אי אפשר לומר שניחא להו לבעלים להרשות לו להשתמש בטליתם.

ה. עביד אינש דינא לנפשיה

לגבי השני שנטלו את טליתו, וכמו במקרה שלפנינו, היה לכאורה אפשר לדון להתיר לו להשתמש בטלית שהושארה לו, מאחר שבעליה של הטלית הוא זה שלקח שלא כדין את טליתו שלו, ולכן לפי המבואר להלכה (סימן ד סעיף א) שאדם יכול לעשות דין לעצמו וליטול את שלו מיד הגזלן, יכול לקחת גם את הטלית הזו.

אלא שאין הדבר כן, שהרי הראשון לא התכוון לגזול ורק בשוגג נטל את של חברו, וממילא יש עליו חיוב השבה בעין ולא חיוב ממון [כמבואר בקצוה"ח (סימן כה ס"ק א) ובנתיבות (שם ס"ק א), וגם למחמירים שגזלן

בשוגג חייב כגזלן, היינו דווקא כאשר מתכוון בטעותו לזכות בחפץ, ולא כאשר רק משתמש בו מחמת הטעות, וכמבואר במחנה אפרים (גזילה סימן ז)].

ויש לציין עוד בעניין דין זה שאדם עושה דין לעצמו, שהוא דין שנאמר דוקא בחפץ המבורר שהוא שלו, וכמה שיטות מצינו בדבר, ואמנם בפשטות ככל שלא מדובר בחפץ ששייך לו, אלא הוא תמורה או תשלום

על הגזילה, אזי אנו זקוקים לשומת בית דין, אלא שעדיין היה מקום לדון בחפצים דומים, במידה שווה וכמחיר שווה [סברא זו מתאימה גם למי שלקח ראשון, שכיון שבשעה זו ברור לו

שטליתו ביד בעלי הטלית שבידו והם משתמשים בשלו, הרי הוא נוטל את שלהם בתמורה ומשתמש בה בהיתר]. אמנם בטליתות, קשה הדבר להיות שיהיה להן שווי זהה ואסור לעשות בהן דין לעצמו בלי שומת בית דין.

ברם, בראשונים מצינו טעמים אחרים דין זה של לא עביד אינש דינא לנפשיה רק בחפץ המבורר שהוא שלו, אם מפני שאסור להיכנס לעבוס חוב ממון (יראים קלב), או משום שהדבר עשוי להיות פרצה שכל אחד יטול, ויאמר שלי אני נוטל

(ראבי"ה אלף לב, מרדכי ב"ק קצג, ועוד), או ע"פ הגמרא בברכות, שאין לגנוב מן הגנב, שלא יראה גם הוא כגנב, וטעם גניבה יטעום (רבינו קלונימוס). בתשובות מהר"ם מרוטנבורג (מרדכי ב"ק ל, ובהרחבה במימוניות נזיקין יד, ועוד) עירב בין הטעמים. בשו"ת מהר"ק (שורש קסא) נכנס לבאר דבריו, הרמ"א העתיקו, וכל האחרונים נחלקו בביאור דברי המהר"ק. וראה שם מה שכתב שלקחת ממון אחר כנגד ממון הוא מעשה של דיינים, ולא הצלת ממון עצמו. ולאור דבריו אפילו כאשר ערכי הממון שווים לגמרי, אין היתר לגבות ממון אחר שכנגדו.

אולם בענייניו היה מקום להקל מצד אחר, והיינו מפני שהמחליף עצמו אינו מתכחש לחיובו, רק שאינו יודע למי להשיב, וממילא היה מקום להתיר לקחת גם ממון שכנגדו. ומצינו בפוסקים שכתבו שאם יש סיכוי שהנתפס לא יתבע מותר מראש לקחת, אם מוסכם עליו להחזיר כאשר יחייבו אותו ב"ד (סמ"ע ס"ק ד ע"פ מהר"ק, ועוד).

אך למעשה נראה כאמור, שאין כאן שייכות לנידון 'עביד אינש דינא לנפשיה', מאחר ואין על המחליף חיוב דמים כי אם חיוב השבה של הדבר בעין.

1. להשתמש בחפץ של חברו כתשלום על שימוש

ובספר משפט האבדה (סימן רס שער הציון אורח קסט) הביא בשם הגרי"ש אלישיב, וכן הביא בספר השבת אבידה כהלכה (פרק ז אות י) בשם הגר"ש ז איערבאך, זכר צדיקים לברכה, שאם בעל החפץ אינו מודיע על אבדתו, יש לתלות שלא שם לב וממשיך להשתמש בשל חברו, וממילא יכול גם חברו להשתמש בחפץ שלו מדין תשלומי שכירות על שלקח חברו ממנו.

וראו שם שהגרשו"א כתב שההיתר הוא להשתמש כדמי שכירות, אבל אינו זוכה בגוף הממון, ולכן באופן של טלית שצריכה להיות 'לכם' לא יוכל לצאת בה ידי חובת המצווה, שכן הטלית אינה נעשית קנויה לו, וכן בכל שאר הדברים שצריכים בהם 'לכם', אולם כאשר היתר שימוש משום אומדנא של הסכמה, האומדנא היא שהבעלים מסכימים שיקנה את הטלית במתנה על מנת להחזיר לצורך קיום המצווה, אלא שכל זה הוא דוקא כאשר האומדן הוא שבעל הטלית יודע ומוחל, אבל כאשר אינו יודע, יש רק

אומדנא על הסכמה לשימוש ולא על מתנה גמורה על מנת להחזיר, וראה נידון זה בשו"ע (או"ח סימן יד סעיף ד) ובמג"א (ס"ק ח) ומשנ"ב (ס"ק יד).

לסיים הדברים ולחייב הקודש נביא בזה מעשה מעורר לבבות שסיפר הגרי"ש אונגר זצ"ל אב"ד חוג חתם סופר בבני ברק (ראה מעשה וזכור עמ' לב- לג בשם 'שומים בשמך' עמ' קנב- קנג): פעם התקיימה אספת רבנים בהונגריה. בין המשתתפים באספה היה הגה"צ רבי מרדכי ליב וינקלר זצוק"ל אב"ד מאדע בעל "לבושי מרדכי" ומגדולי

בהחלפה, מותר גם לו להשתמש בחפץ שלהם [וגם יש כאן דין גביית דמי שכירות על שימושם בחפץ שלו].

- וכל זה דווקא כאשר בוודאי התרחש כל מעשה ההחלפה בין שני אנשים, אך אם יתכן שהוחלפו הטליתות בין כמה בני אדם ושנא אחד מהם לא קיבל חפץ בתמורה, יש לאסור על כולם להשתמש בחפץ שאינו שלהם.
- ולעניין קיום מצווה ציצית כתיקונה להיות הטלית 'לכם' ולברך לכתחילה, אין די במה שיש היתר שימוש, אלא צריך שיהיה היתר לקנות על מנת להחזיר, ואומדן זה מתקיים רק כאשר נודע לבעל הטלית על ההחלפה.

של מה בכך, אין להתיר להשתמש בהם אלא כאשר אנן סהדי שניחא להו לבעלים שישתמשו ולכן יהיה הדין כדלהלן:

- כאשר בעל הטלית שנשארה במקום לקח ראשונה את טליתו של השני, רשאי זה שלקחו את טליתו להשתמש בטליתו של הנוטל אפילו אם עדיין לא נודע דבר החילופין לנוטל.
- הנוטל עצמו, לו בא להימלך, דינו שונה ותלוי. שאם יש לתלות שעדיין לא נודע לבעלים שלקח מהם את הטלית, וכן אם היה זה באופן שלא יידוע להם לעולם או שאין זה ברור שמשתמשים בחפץ שלו, אסור לו להשתמש בשלהם. ואם עבר זמן ויש לתלות שכבר נודע לבעלים, וגם יש לתלות שהם משתמשים בחפץ שלו שהגיע אליהם

הדור המפורסמים. בטרם נכנסו הרבנים לאולם הדיונים, הסירו את מגבעותיהם מעל ראשם והניחום מחוץ לאולם. בתום ההתכנסות, יצאו כולם, ונטלו איש איש מגבעתו, ובטעות נטל הגאון מ'מאדע' את מגבעתו של הגה"צ רבי שלמה צבי הכהן שטראסר זצ"ל אב"ד דעברעצין, ואילו הרב מדעברעצין זצ"ל נטל את מגבעת ה'לבושי מרדכי'. חשב זה את כובעו של זה וזה את כובעו של זה, ולא חשו ולא הרגישו כלל בדבר, על אף שמגבעתו של הרב מדעברעצין הייתה נאה ויפה ועושה רושם מכובד, כיון שדעברעצין הייתה עיר גדולה ומפותחת ובקהילתה היו הרבה בעלי ממון, ולעומת זאת, מגבעתו של בעל ה'לבושי מרדכי' הייתה בלויה מיושן, וההבדל ביניהם היה ניכר לעין כל אדם, אלא ששני גאוני עולם אלו, מחמת רוב דביקותם בתורה ופרישותם מהבלי תבל, לא עמדו על הטעות עד לאחר זמן.

כשנודעה טעות החילופין, שיגר הרב ממאדע אגרת לידידו הרב מדעברעצין, שאליבא דאמת כיון שלקחו במקח טעות אחד את כובעו של האחר, מוטל עליהם להחליף את הכובעים ביניהם, אבל מאחר וכובעו של הרב מדעברעצין הולם את ראשו הוא, לבטח אף כובעו שלו תואם את מדת ראשו של הרב מדעברעצין, ואם כן 'הפוכי מטרתא למה לי', לשם מה נטרח טרחה מיותרת לשלוח את שני הכובעים מכאן לשם ומשם לכאן כשאין שום רווח בדבר לכן מוחל הוא על הכובע שלו והוא מעניקו במתנה לרב מדעברעצין, ובקשתו מהרב שימחל אף הוא על כובעו ויעניקנו לו במתנה.

כל כך היה הרב ממאדע מופרש מעניני העולם, שגם לאחר שנודע לו מן החילופין, לא הרגיש כלל כי הכובע שלו היה גרוע הרבה מן הכובע שבא לידי בהחלפה, וסבר, כי כמו שהוא מרוצה בכובעו של הרב מדעברעצין, מובן כן מרוצה הרב מדעברעצין בכובעו שלו. מובן כי הרב מדעברעצין נענה לבקשתו של הרב ממאדע ונאות למחול על שלו ולהותיר את ההחלפה על כנה, כי גם הוא לא היה מביט כלל על עניני יופי חיצוני, ולא חש כי הכובע הזה גרוע מכובעו הקודם, ואינו נאה כראוי לפי כבודו. אלא שבני דעברעצין לא נתנהו לילך בכובע מיושן ובלוי, ומיהרו לקנות לו כובע אחר חדש תחתיו, כי לא היה זה לפי כבודם, שרבים יחבוש כובע כזה.

ע"כ המעשה וכמה אפשר ללמוד ממנו לההביל עניני עולם השקר החולף ולהתחזק לאחוז בתורת אמת.

וזה דבר המשפט

- חפצים שאינם שווים במהותם שהתחלפו, אסור לאף אחד להשתמש בשל חברו, שמקפידים על כך.
- חפצים השווים במהותם והמנהג לא להקפיד עליהם, רשאי כל אחד להשתמש בהם.
- חפצים כמו טליתות שאין מנהג ברור שלא להקפיד על שימוש בהם ואין זה חפץ

חדש! כרך שלישי בסדרה

מאחורי הקלעים של בית הדין

הנצח מתיקת לדיוני רובל בית הדין בכל החומי החלכה הנוגעים לחיו של כל יהודי
מכתבי בית הדין - ג' טוולחו טל האק רבי מנחם מנדל פומרינץ סטרא
ראש בית הדין לדיוני ממונות "באר שיש" ויש מתיקת "עץ הדין"
טכוא סלאי | מקבץ פסקי דיני ממונות אקמואליים | קנטרס דיני ממונות בתקופת הקודמה

אור דיני התורה לישרי לב

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 | אר"ב: 054-437-1718 | אר"ח: 0176-8806-44-20
להשיג בחנויות הספרים המובחרות